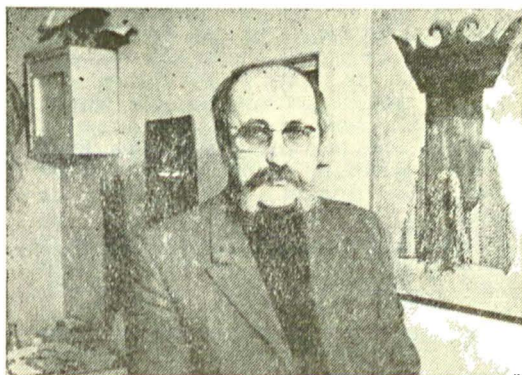

Întâ, a sosit momentul („Niciodată toamna nu fu mai frumoasă“) să mărturisesc, solemn și în public, că am avut, am și voi avea, cât voi trăi, o mare admirație (permanent reîmprospătată de uimiri și surprize) pentru pictorul, scenograful, marele păpușar care este Eustațiu Gregorian. Grație muzelor binevoitoare, de câteva ori (destul de rar, totuși) am reușit să pătrund mai aproape de aproapele meu și să văd — dincolo de crinencia mustăților sale de Han-Tătar, dincolo de timiditatea și modestia sa, total paradoxală și înșelătoare — acea mărunț, dar cerească flacără de veghe și luciditate, ce nu tremură și nici nu se stinge vreodată, în ochii săi.

Păpușa dramatică (sora cultă a păpușii din cirpe cu care se joacă și dialoghează orice fetiță ce începe să vorbească), după a noastră modestă părere, poate fi considerată un obiect metafizic, un simul al condiției mitice a omului în lume, capabilă noomorfic de o forță și o desfășurare demiurgică, vecină cu Natura însăși: miracolul acceptat al unei păpuși frumoase, ca subiect de meditație, ar putea să împace multe antinomii dialectice; Platon și Aristotel, Pascal și Descartes, Hegel și Marx ar putea să-și dea mina și să rămână, în răstimpul unui spectacol, împăcați între ei și nițel căzuți pe gânduri. De vreo douăzeci de ani, de altfel, psihologii mai ales (dar și peda-

■ ION D. SÎRBU

Păpușile lui Eustațiu Gregorian

Mă consider un dascăl ardelean ratat, în adîncurile uitărilor mele profesionale dorm ruinele unor cursuri de Estetică și Teoria artelor. Mă chinuie, mai ales în somn, acele câteva sinteze despre real și ficțiune, adevăr și iluzie, viață și vis, pe care ar fi trebuit să le scriu — sau măcar să le predau unui ucenic purtător de faclă. Cînd mă încearcă asemenea grave nevroze existențiale, cer voie lui Horea Davidescu, directorul Teatrului de Păpuși din Craiova, să mă lase, în absența stăpînului, în micul, haoticul, misteriosul atelier în care își conține Eustațiu Gregorian păpușile sale. Aici, între schițe dezordonate, foste și viitoare păpuși, texte (în teatrul pentru copii, orice text are dreptul să fie un pretext), cărți de filozofie, folclor și cărți cu povești de pe toate meridianele lumii, aici, din miinile aspre ale unui simplu muritor de rînd, se nasc niște figurine, tipuri și arhetipuri, niște *păpuși* care vor prinde viață, capabile fiind, „din naștere“, să îmbine cerul cu pămîntul, binele cu răul, copilăria cu eternitatea, viața cu moartea.

gogii și chiar psihiatrilor), au ajuns la concluzia că cel mai complex și mai umanizat exercițiu este *actul teatral*.

Orice act teatral, sintem de acord, este un mijloc catartic de bucurie eliberatoare: păpușa, privită superficial, ar putea să pară tizul minor al Actorului, un simplu obiect prin care se înalță în grad *jocul și povestea*, aceste două laturi eterne ale oricărei copilării. Gordon Craig, stabilindu-și premisele concepției sale de despotism regizoral, considera actorul ca fiind o „supramarionetă“. Refuz orice comparație a Păpușii cu actorul: actorul interpretează (ca și actorul-minuitor), un personaj: *păpușa este acest personaj*. Din papier-mâché, lemn, sirme, cirpe și vopsele, dintr-un text de multe ori hibrid și alăturat, se naște o *ființă*, cu temperament, fire și caracter... Ca loc de întâlnire a imanentului cu transcendentul, a conștientului cu inconștientul colectiv, a timpului cu spațiul, a fiorului și lacrimii cu uimirea și cu risul — păpușa, îmi dădea a înțelege Gregorian, este mai mult decît o jucărie pentru imaginația

copiilor, ea este libertate înțeleasă, este eroul, sau calitatea, sau defectul, sau dragostea, în stare simplă și pură, o stihie în care locuiește un suflet, și un suflet căruia îi place și știe să comunice direct cu sufletul extraordinar de pretențios (loc-mai fiindcă e incipient și pur) al copiilor din toată lumea și de când lumea.

Secolul nostru (atît de sublim și atît de jalnic), între multe altele, a impus în cultură, în toate artele, valorile mentalității primitive, preistorice, rurale... și, mai ales, ale mentalității, sublim animiste, originar mitice, a copilului și copilăriei. Nu mai e o taină pentru nimeni care iubește inteligent pe cei mici, că vîrsta acestora e o vîrstă de aur, singura în care grația, cerul și veșnicia coexistă înfinit creator. „Murim, spunea bătrînul Brăncuși, în momentul în care încetăm să mai fim copii...” ; mama mea, țărancă simplă dar mulțestuitoare, îmi spunea : „Dumnezeu se uită la cei mari, prin ochii celor mici...”. Nu voi uita ziua aceea cînd, în timp ce mă uitam, din ultimul rînd, la un spectacol de păpuși, niște mîini blinde m-au luat de umeri și „piș-piș”, pe întuneric, m-au dus lîngă scenă, șoptindu-mi : „încearcă să privești spectacolul, privind ochii copiilor din sală...” „O sută de perechi de ochi, urmărind cu viteza și scăpărarea luminii, în cea mai mare și mai uluitoare concentrare și sinceritate, dăruire și totală uitare de sine („Einführung“ — empatie — parcă așa numea Volkelt această stare de totală participare), o nevinovată și oarecare poveste despre un Voinic, despre o Ileană, despre niște animale bune sau rele, despre un zămă afurisit și, bineînțeles, un împărat prost, îngîmfat și plin de pretenții. În spectacol, actorii mînuitori dispar total, păpușile devin „imago”-uri dramatice, decorul e o lume, acum fiecare gest are semnificație, fiecare cuvînt trimite „acolo” sau „dincolo”.

Mă bazez pe Eustațiu Gregorian și pe fanatismul său de vechi păpușar, atunci cînd afirm că, pentru cei mici sau mari spectatori, teatrul de păpuși nu e numai o artă (vai : unii o consideră și azi minoră), nu e, cum afirmă unii pedanți specialiști, „plastică în mișcare” sau „animație tridimensională” (desenul animat al cinematografului, fiind, deocamdată, doar bidimensional) ; acest teatru, dincolo de textul pe care îl povestește pre limba lui, este mai mult decît un spectacol, mai mult decît un amuzament pedagogic, gospodărie-anexă a familiei și a școlii ; pentru absolut toți participanții creatori (autor, regizor, actor, sonorizator, iluminator), dar în primul rînd pentru pictorul scenograf (care a plăsmuit păpușile, costumele, decorurile și luminile), întregul acesta, care trece peste rampă codul viu și organic de „semne și semnale comuni-

cante”, devine un act de înaltă magie ; de *magie albastră*, nevinovată, pur și autlarhic umană, veche de cînd prima bunică i-a spus prima poveste primul nepot din lume ; și care magie este pe cale de alterare și transsubstanțiere, de cînd demodată bunică a fost sau lînde să fie total înlocuită de ceea ce nemții, cu groază și sumbre prevestiri, numesc „die elektronische Grossmutter” (adică televizorul).

Păpușa, așadar, ca orice artă educativă, îmi apare ca un instrument de calmă filozofare : ea mediază, împacă extreme, pune în stare de vibrație și comunicare orizontul real și cel imaginar, demonstrează fabula fără să moralizeze direct ; dar, mai ales, această mică și naivă păpușă are acces și e eficaă în acel cotlon ascuns și păzit al sufletului omenesc în care nu pătrund decît lucrurile, sensurile și adevărurile simple, veșnice și universal valabile. *Jocul și povestea*, pentru evoluția normală a unui copil, pe linie de primă inițiere spirituală, țin loc de mamă și tată. Un mare actor, pe o scenă mare, poate oferi mare literatură, mari adevăruri, unui public de adulți : un spectacol de păpuși, în plus, este obligat să-și ipostazieze, să-și transmute publicul de copii, *într-o altă lume* : într-o lume în care se respiră ozonul propriei copilării, al copilăriei poporului din care fac parte, al copilăriei întregii omeniri.

Iată pentru ce mă uit la păpușile lui Eustațiu Gregorian ca la niște miracole : la frumusețea lor, adaug fervoarea, credința, certitudinea meseriașului, artistului, filozofului care știe de ce puteri dispune, la ce borcane umblă, pentru cine și pentru ce se sacrifică muncind fără murmur sau șovăire. Atelierul său („Aici dezordinea e o altă ordine”, mi s-a spus) îl asemeni atelierului medieval al lui Faust : cu deosebirea că aici Mefisto nu are nici o șansă : secretul tinereții veșnice strălucește, trăiește (ascunsă, bineînțeles, în cirpe, butaforii, bețe, sîrme, ațe etc...). (Îl zăresc pe Gregorian în Piața Veche : cumpără ghemotoace de sîrmă, din acelea pe care gospodinele le folosesc pentru frecarea vaselor în care s-a ars laptele, cumpără bătătoare de covoare, rogojini, mărgele, tirbușoane. Mă mir, îl întreb, la ce folosesc aceste nimicuri, nu cumva se pregătește pentru o expoziție de pop-art ? Nu-mi răspunde, în felul său hîrsut, mirie, se rușinează ; le ascunde, schimbă vorba. Peste o lună-două, asist la o premieră ; în lumina vrăjită a scenei, iată un împărat : barba îi e compusă din patru ghome de sîrmă ; iată palmieri, din bătătoare de covoare vopsite ; iată o cetate sau o mare furtunoasă, din rogojini inteligent aranjate. Mărgelele albastre agățate de o ață pot fi pupilele ochilor unei domnițe fermecătoare ; iar tirbușoanele, iată-le, sint

limbile unui balaur fioros. Simplul gândit ca dificultate polisemantică, expresia ca rezultat și nu ca punct de plecare, sculptura ce alunecă în pictural și pictura ce vorbește, dansează de mină cu graiul și cu împlinirea — o păpușă nu e niciodată finită, chiar când e cu totul gata, ea rămâne mereu în așteptare, deschisă spre copiii care, ca și riul presocratic, se schimbă mereu, rămânând mereu același.)

Intr-o zi, ca să-l indispun, i-am arătat o revistă nemțească de arte plastice, în care, pe două coloane, erau înșirate o sumedenie de nume (numai nume) ale diferitelor curente, școli, maniere, stiluri etc. Citindu-i numai titlurile care derivă din „Kinetische-Kunst”, mi s-a părut că i se face rău și că mă imploră să încetez. Această explozie morfologică apare ca o inflație a prea-multului, a prea-de-totului, e normal să încerci vertijul unei apocalipse ce anunță sfârșitul, și al materiei și al formei, în toate artele... Dar Gregorian își revine repede, mustăcește ironic, apoi îmi spune : „am noroc, copiii sînt cel mai curat și sensibil kalometru : sensibilitatea lor e precisă, funcționează ca un seismograf, ca o supapă de siguranță. Acceptă «sine studio» un plafon de convenții și îndrăzneli plastice (regizorale și literare) foarte larg și generos ; dar, în clipa în care ai depășit măsura (în abstractizare, în prea-modern-ism), ca la un semnal, îți întorc spatele ; încep să se hirjonească între ei, scena nu-i mai interesează ; fără drept de apel, ai fost trecut în rîndul obiectelor străine și inutile...”

Cred că majoritatea păpușarilor din țară sînt de acord cu mine cînd afirm că păpușile lui Gregorian *au un stil propriu* : nu se confundă, nu pot fi înstrăinate. Tehnicile și invențiile lui se lasă (și sînt) copiate sau „împrumutate”, stilul lui rămîne inalienabil, ca o parafă, ca o iscălitură chinezească ascunsă. După aproape treizeci de ani de activitate, cu peste o sută de piese create numai pentru Teatrul de păpuși din Craiova (media de personaje, într-o piesă de păpuși, variază între 15—20), deținător a nu știu cîte premii naționale și internaționale, prezent pe toate meridianele, între China și Los Angeles, mi se părea logic și impe-

rios ca, într-o bună zi, să-i reproșez, cu cuvenita severitate de dascăl binevoitor : „Nu se poate, trebuie să ne oferi o expoziție retrospectivă, cu cele mai semnificative păpuși ale tale : ontogeneza, în păpușărie, nu prea repetă filogeneza ; păpușile tale alcătuiesc un prețios capitol atît în Istoria Teatrului românesc, cît și în evoluția unui gen ce depășește simpla scenografie...”

A tăcut, a oftat, mi-a dat dreptate. Ceea ce îi spuneam scormonea o rană ascunsă. Ne-am dus împreună în magazia veche a teatrului. Cîteva, nu prea multe, păpuși („nimic nu se pierde, totul se transformă”) zăceau acolo, agățate pe umerase, spînzurate de cuie sau pur și simplu înșirate pe jos, ca eroii după ce au devenit martiri, intrînd în anonimul istoriei. „Uite cum arată, scoase din lumina scenei... Unde sînt duhul animatorului, cuvîntul și gestul din povestea-mumă ? Așa cum stau aici, în acest purgatoriu al materiei, par niște monștri, seamănă, nu-i așa, cu sperietoarele de pe cîmp : un copil ce ar intra aici s-ar îngrozi, ar face febră, ar avea coșmaruri. Ieșirea din poveste, ca și ieșirea din istorie, e sinonimă cu moartea. «Unde merg, unde se duc, florile ce se usuc... ?» Sigur, ar fi frumos să pot salva, din această debara literară, măcar cîteva personalități... Fiindcă, nu știu dacă ai observat, spre deosebire de unii oameni, păpușile mor, dar nu-și pierd niciodată caracterul. Poate nici nu mor, doar continuă să trăiască altfel, în altă parte... Ca semințe, într-o grădină de copil. Ce zici ?”

Fără indoială : păpușile continuă să trăiască... undeva. Acolo unde dorm cuvintele, melodiile, culorile ce s-au stins după ce și-au îndeplinit rostul, înscrîndu-și sensul, aroma și misterul în ceara aromată și nepieritoare a copilăriei. „Ce qui reste après qu'on a oublié tout...” : **asta e veșnicia, sublimă și mizeră, a păpușarului. Veșnicie la care nu au acces (teribilul nostru secol o dovedește din plin) decît cei care știu să se uite, adînc și cu gravă răspundere, atît în ochii de iezar ai copiilor, cît și spre cerul instelat, ce-l mai avem deasupra capetelor și conștiințelor noastre.**